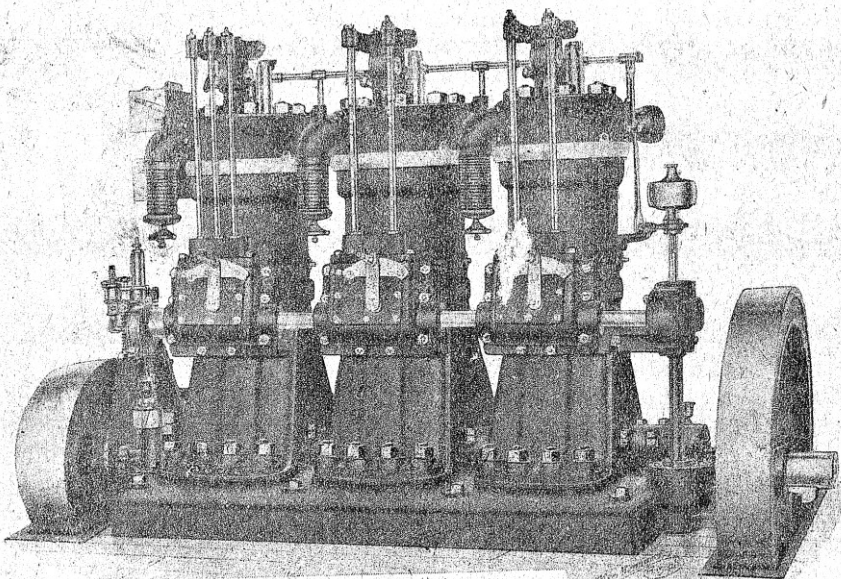

**BOTEMIDLER MOT UTBREDELSE AV SMITSOMME
SYGDOMMER I FISKEVÆR** AV DISTRIKTSLÆGE E. S. RUSING

Særtryk av »Meddelelser fra Den norske nationalforening mot tuberkulosen«,
nr. 4, 1911

»GIDEON«
A/S „GIDEON“ **RUD. KRAMPER & JØRGENSEN,**

Telegr. adr.
„Gideon“

MOLDE

Télefon
nr. 115

Fra vore fabriker leverer vi som specialiteter:
GIDEON-MOTORER som

BRONSMOTORER } for fiskeri-, fragt- og lystfartøier av enhver størrelse og art.
DIESELMOTORER }

PETROLEUMSMOTORER med eller uten elektrisk tænding.

BRONSMOTORER } for elektrisk lys- og kraftstationer, industri-, fabrik-
DIESELMOTORER } og grubedrift.
SUGEGASMOTORER }

MOTORLOKOMOTIVER for transportbaner ved gruber, teglverks- og cement-
industri etc.

MOTORLOKOMOBILER for industri, grubedrift og gaardsbruk.

STATIONÆRE MOTORER for enhver industri, fabrikkdrift og gaardsbruk.

AUTOMOBILMOTORER og **AUTOMOBILER** for raaolje, petroleum og benzin.

SPIL og **WINCH** for fiskerbaate og kuttere i alle størrelser.

Til vore motorer kan anvendes alle slags raaoeljer, petroleum og benzin.

**Litt om de farer for utbredelse av smitsomme sykdommer —
navnlig tuberkulose —, som de nuværende renlighetsforhold
paa fiskeværene*) medfører, samt litt om botemidlene.**

Av E. S. Rüsing,
distriktslæge.

I. I n d l e d n i n g .

Der er mange ting, som peker i retning av, at fiskerne i rorværene under de store fiskerier er meget mere utsat for smitsomme sykdommer, end naar de opholder sig hjemme, selv om de her driver fiskeri i noksaa stor utstrækning. Det er derfor indlysende, at det ikke er selve fiskeribedriften, der betinger dette. Det kan saa være, at man under fisket ofte utsættes for at bli vaat, fryse eller slite ondt paa anden maate; eller man maa under enkelte knipetak arbeide av ytterste kræfter og derved bli overanstrengt. Dette kan selvfølgelig svække legemets motstandskraft eller endog i og for sig være aarsaken til mange sykdommer, men kan aldrig være den egentlige aarsak til en smitsom sykdom.

For at en smitsom sykdom skal opstaa, kræves nemlig altid, at et smittestof (smittekim) føres ind i legemet. Er motstandskraften paa forhaand svækket, har et indført smittestof saa meget lettere for at sætte sig fast, og den smitsomme sykdom for at utvikle sig.

Av andre aarsaker end de ovenfor nævnte (kjyll, slit og overanstrengelse), som svækker legemet og dermed motstandskraften, skal her nævnes et par, som fiskerne hyppig er utsat for, nemlig urenlige, trange og daarlige lossementer, uhensigtsmæssig matstel og misbruk av kaffe, samt mangelfuld renlighet med sit legeme.

Videnskapen har lært os at kjende de egentlige smittekim for en række av vore farligste smitsomme sykdommer. Det er saaledes ved difteri difteribacillen, ved nervefeber tyfusbacillen, ved tuberkulose tuberkelbacillen, ved svuller og blodforgiftning pusbakteriene.

Altsaa ingen difteri uten difteribaciller, ingen nervefeber uten tyfusbaciller, ingen tæring uten tuberkelbaciller, osv.

Disse smittekim kaldes med et fælles navn bakterier, eller rettere sygdomsvækkende bakterier. De kan i maaneder, et helt aar, ja maaske længere, ligge indtørret i smuds og støv, fæste ved klær eller andre gjenstander og allikevel være spiredygtige, naar de kommer under gunstige forhold, f. eks. indføres i et menneskes legeme. Alle disse bakterier trives bedst paa mørke, fugtige, urenlige steder, men dræpes derimot ved at utsættes for sol og lys.

Difteribacillen har som regel sit sæte i strupe, næse og hals, og smittestoffet findes da ofte i stor mængde i verk og slim fra disse steder.

* I nærværende skrift er der væsentlig tænkt paa fiskeværene eller rorværene for torskefiskerierne.

Tyfusbacillen har sit hovedangrepspunkt i tarmene. Smittestoffet forekommer derfor mest i avføringene, men er ogsaa rikelig tilstede i urin og slim fra lufrør, næse og svelg. Ved nervefeber gjælder det særlig at være forsigtig med den sykes avføringer, at disse ikke tømmes paa steder, hvor de kan forurense mat- eller drikkevand. Tyfusbacillen kan nemlig formere sig overordentlig hurtig i vand. Kommer selv en ubetydelighet av uttømmelsene fra en nervefeberpatient over i drikkevandet, kan dette helt igjennem smittes, selv om brønden eller vandbeholdningen er meget stor. Dette har ofte git anledning til store epidemier av denne sygdom.

Pusbakteriene findes foruten i verk fra svuller, blodforgiftning og andre lignende sygdommer ogsaa i planter og dyr, der holder paa at gaa i forraadnelse, som f. eks. fisk og fiskavfald. Disse bakterier er mere allestedsnærværende end nogen av de andre her nævnte.

Tuberkulosen kan angripe alle organer (legemsdeler); men mest utsat er lungene. Ved lungetuberkulose — tæring — findes smittestoffet i den sykes opspyt; ved tarmtuberkulose er bacillen i avføringene; ved nyre- og urinveistuberkulose i urinen; ved bentuberkulose i verken fra det angrepne ben, osv. Tuberkulosen er den farsot, som for tiden herjer værst i vort land. Den kræver flere liv end nogen anden sygdom. Statistiken viser nemlig, at hver 5te nordmand dør av tuberkulose, og omkring hvertandet dødsfald i alderen 15—40 aar skyldes den samme sygdom.

Den sedvanlige form i denne alder er lungetæring.

Av ovenstaaende fremgaar, at smittestoffet fra vore mest frygtede smitsomme sygdommer fortrinsvis findes i avsondring fra lunger, luftveier og hals, — avsondringer, som spyttes ut gjennom munden —, og allikevel er det dette spyt, man er saa likegyldig med.

Indgangsporten til det menneskelige legeme for alle disse smitteoffer er munden, næsen, eller aapninger paa huden (saar, rift, stik). Gjennem hel hud trænger i regelen ingen bakterier ind.

II. Hvorledes skal vi saa beskytte os mot de smitsomme sygdommer?

Ved erfaringer op gjennom tidene, særlig i de sidste halvhundred aar, har menneskene lært, at dette mest betryggende kan ske ved at fjerne smittestoffet, ved at tilintetgjøre det, og ved at holde sit legeme sundt og kraftig, og derved saa motstandsdygtig som mulig. Ved gjenomført renslighet kan smittestoffet fjeimes fra vort legeme, vore klær, vor mat og drikke, samt fra vore hus med nærmeste omgivelser. Ved isolation (avsondring) av de syke forhindrer man, at smittestoffet spreder sig.

Smittestoffet tilintetgjøres ved sollys, ved koking, ved brænding og de saakaldte desinfektionsmidler.

Man har størst utsigt til at legemet kan staa sig mot mulig smitteoverførelse Ved at sørge for dets trivsel. Dette sker bl. a. ved, at man bor i sunde, rene, lyse boliger, spiser hensigtsmæssig og ordentlig tillavet mat samt har rent og godt drikkevand. Klædedragten maa være praktisk; kroppen holdes ren og hærdes ved badning.

Overalt hvor der bor mange mennesker sammen som f. eks. i byene, har man sørget for at faa alle uttømmelser, vaskevand, avfal

o. l. fjernet paa en betryggende maate ved et fast renholdsverk og ved kloaker. Man har sørget for godt og rent vand ved at lede det gjennem lukkede ledninger fra vand eller beholdere, som ligger længst mulig borte fra mennesker og deres boliger. — Rensligheten inde i husene maa den enkelte familie sørge for selv. — Men foruten renholdsverk, kloaker og vandedninger har man sykehus, hvorhen de, der lider av farlige smitsomme sygdommer, kan bringes og holdes borte fra de friske.

Alt dette kræver mange penger, som kun en fastboende befolkning kan greie at dække. Anderledes blir forholdet paa steder, hvor der kun til visse tider av aaret eller rent tilfeldig samler sig en stor mængde mennesker som f. eks. ved de store fiskerier.

Staten og tildels medicinalfondene har paa mange fiskevær sørget for godt drikkevand ved at bygge brønder. Likesaa er der bygget sykehus paa de fleste større rorvær, særlig for medicinalfondenes midler; men renholdet har disse institutioner ikke magtet. Det maa væsentlig de enkelte baatlag besørge selv, foruten at de maa sørge for rensligheten, hver i sit lossement.

III. Hvordan er saa de hygieniske forhold paa rorværene, og hvorledes sørger fiskerne for renholdet i sine lossementer, (paa land og paa sjø)?

Rorbodene er i den sidste menneskealder meget forbedret. Næsten paa alle fiskevær av nogen betydning findes der nu en række meget gode rorboder. De er baade solide, tette og rummelige. Naturligvis er der paa mange vær ogsaa en del gamle, utidsmessige boder; men disse benyttes kun i nødsfald, naar de nye er optat.

Det er imidlertid ikke saa almindelig nu som før at bo paa land. I de sidste 10—15 aar er fiskerne i stigende utstrækning begyndt at bruke „flytende lossementer”. Den forandrede drift fører dette med sig. Man slaar sig ikke længer fast til ro paa det enkelte vær, men flytter fra vær til vær, eftersom fisken gaar.

De flytende lossementer byr i regelen fiskerne ganske anderledes daarlig plass end rorbodene. Vistnok kan der av og til være ganske bra rummelig i de faste flytende lossementer og i enkelte fiskedampbaater; en sjelden gang ogsaa i de største skjøiter og motorbaater; men ialmindelighet er bekvemmeligheten meget innskærket. Allerværst stillet er de mellemstore og smaa farkoster, der samtidig brukes til fangst og til lossement (mindre motorbaater og skjøiter).

Som nævnt, — renholdsverket i rorværene har medicinalfond eller stat ikke magtet. Fiskerne maa selv sørge for det; men hermed er det ofte daarlig bevendt.

Det er saaledes meget almindelig, at fiskerne tømmer alt søppel og avfald like utenfor rorboddøren; en hel del av dem ogsaa gammelt lineagn o. l., saa der efter kort tids forløp dannes en stinkende dunge omkring indgangsdøren, ved eller like i nærheten av rorbodvæggen. Naar hertil kommer, at beboerne i stor utstrækning om aftenen og natten later sit vand paa dungen eller langs rorbodvæggen, vil bodens tomt og nærmeste omgivelser ofte bli forurenset og usund. Naar nu mange mand flere ganger daglig færdes ind og ut her, trækkes en del

av alt dette svineri ind paa rorbodgulvet. — En rorbod kan derfor være alt andet end appetitlig. Paa mange steder vaskes ikke gulvet under hele fisket. Man soper kun med en lime eller skofler ut med en spade, naar det blir for galt. Værst er det gjerne hos linefolkene, men hos garnfolkene er det heller ikke altid bra. Gulvet er bedekket med en seig, ubestemmelig, brunsort masse, som væsentlig er dannet av væte fra linestampen (hvor denne findes), fra hyret, støvler, vaate klær, hark og spyt fra de mange beboere, blandet sammen med lort utenfra, dradd ind med skotøiet, avfald fra bruket, matrester, aske fra ildstedet, avbrændte fyrstikker, uttygget skraa osv. Spyttbakker eksisterer ofte ikke eller benyttes ikke. Rundt omkring paa bord og kokeovn ser man uvaskede kopper og kar.

I et slikt rum skal 10 á 12 mand, ofte flere, opholde sig, ikke alene om dagen, men ogsaa om natten.

I overmaate mange tilfælde vil der være sygdomsvækkende bakterier i dette smuds (opspyt, urenslighet utenfra). Efterhaanden tørker det helt eller delvis til støv — helst om natten eller paa tørveirs-dager. Dette støv vil meget let hvirvles op i luften, særlig hvor mange mennesker er i bevægelse i et litet rum, som tilfelde er i en rorbod.

Til sine tider vil derfor luften i rummet i høi grad være opfyldt av støv. Foruten at en hel del av dette støv sammen med luften indaandes, vil det lægge sig paa bord og bænker, paa mat og kjørrel, paa gangklær og sengklær. Herfra vil man saa atter og atter utsættes for at faa det ind gjennem mund eller næse.

Rorboder ligger ialmindelighet nær sjøen. Det skulde synes at være en let sak at kaste gammelt agn op i en stamp for derefter at bæres ned og styrtes i sjøen. Avfald (søppel) kunde man slaa i en anden stamp, som passende kunde anbringes i budøren for daglig at tømmes i sjøen — nedenfor flomaal. Det vilde da bli ganske anderledes rent utendørs, og man undgik at trække saa meget ind med skotøiet, og renholdet indendørs blev derved saa meget lettere.

Det maatte ogsaa la sig gjøre, at rorbodgulvet blev vasket mindst 2 ganger i uken, at al ægning av line foregik i budøren og aldrig inde i beboelsesrummet, — og at man hadde tilstrækkelig mange spyttbakker, som daglig tømtes. Det skulde være forbudt at spytte andetsteds.

Gik man saa i tøfler eller læster inde, og i budøren hadde træ-tøfler eller sko for at ta paa, om man gik ut et snararend, vilde meget være vundet. Sjøstøvler og hyre burde opbevares i budøren. Kunde man saaledes undgaa, at der blev dradd lort ind utenfra med skotøiet, at der aldrig kom andet end rent, tørt bruk i beboelsesrummet, og at urenslighet med spyt var strengt forbudt, vilde det være en forholdsvis let sak at holde gulvet og rorboden i det hele ren.

Der vil maaske indvendes, at fiskeren har ikke tid til dette. Jo da, han har tid! Det er viljen og sansen for at holde boden ren, som mangler.

Se bare, hvordan enkelte renslige folk har det i sin bod, og hvor de kan faa tiden til at strække. De hører hverken til de uheldigste fiskere eller til de mindst ansete.

Gulvet er vasket og skinnende rent som i den fineste stue. Inde gaar alle i læster eller med rene sko eller tøfler. Der er renholdte spyttebakker. Kjørrel, kokekar og spisetøi vaskes efter hvert maaltid, likesaa spisebordet. Avfald og rester efter maaltidet fjernes straks. Luften er ren og let.

Jo, som sagt, alle har tid! Under ethvert fiske er der mange landliggerdager, og da kunde godt 2 mand efter tur foreta rengjøringen. Og skulde det hælde, at hver dag i uken var sjøveirsdag, saa har man iallefald tid lørdag eftermiddag eller aften.

Kunde blot fiskerne faa fuld forstaaelse av, hvormeget de vilde opnaa for sundhet og helse ved saadan renslighet, vilde nok bryderiet falde let.

Paa de flytende lossementer er forholdet noget anderledes. Det er bedre, forsaavidt at agn, avfald og søppel her letvint kan kastes i sjøen; men det er værre, fordi plassen er mere — tildels «overordentlig meget mere indskrænket.

Beboelsesrummene ombord er paa grund av deres beliggenhet og facon — de har form efter baaten — meget værre at holde rene. En anden meget slem ting i mange av disse lossementer er ogsaa, at beboelsesrummene er forarbeidet av saa tynde materialier, at de blir kolde og trækfulde, og vægger eller tak slaar fugt. Sengklærne blir fugtige, og gangklærne, som er blit vaate paa sjøen, har meget vanskelig for at bli tørre igjen. Det har hendt, at folk paa denne maate ikke har været ordentlig tørre paa flere uker.

At dette er helsenedbrytende og i høi grad usundt, sier sig selv.

Hertil kommer i alle flytende lossementer kjølvandet, som der ikke sjelden vises liten renslighet med. Det vil jo altid bidra til at fordærve luften, naar det ikke et par ganger i uken utpumpes, og der samtidig spyles med frisk sjø. Man kan da ogsaa ofte — vel mest paa grund av kjølvandsluften — lugte en saadan fisker, saasnart han kommer paa land.

En del herreder har for sine rorværs vedkommende vedtat sundhetsforskrifter for flytende lossementer, væsentlig efter medicinaldirektør HOLMBOE'S utkast. Disse vakte i begyndelsen adskillig motstand hos mange fiskere; men de fleste vil vistnok nu indrømme, at forskriftene var meget paakrævet.

Som tillæg til dette skrift er eksempelvis indtat de nu gjældende sundhetsforskrifter for flytende lossementer i Vikten fiskevær (Gjæslingerne i Ytre Namdalen).

Kunde disse eller lignende forskrifter bli vedtat og overholdt i alle fiskevær, vilde mange av de største ulemper ved flytende lossementer være avhjulpet.

Hvad angaar opvask av spisetøi, kopper og kokekar mangler det meget paa, at det er som det bør være, saavel i mange rorboder, som kanske særlig i de flytende lossementer. Ombord i disse er det nemlig som regel ikke saa let at skaffe rikelig ferskvand som i land. Det hender vistnok, at der gaar dager imellem, at der vaskes op.

En undtagelse gjør selvfølgelig fiskedampbaatene og lignende større farkoster, som har egen stuert.

Nu, man forsøker vel paa de fleste steder at ha eget skaffetøi for hver mand; men dette blir dog neppe overholdt strengt nok. Man

spiser iallefald meget almindelig av fælles suppefat eller gryte. Aldeles overveiende regel er, at man i vandfatet kun har et ophævningsspand, hvorav enhver drikker for derpaa at la det gaa ned i vandfatet igjen, efterat man ikke alene har drukket av det, men ogsaa holdt i det med skitne hænder. I rorbodene har man noget lignende, idet alle mand som regel drikker av en og samme øse, der hænger ved vandtønden eller vandbøtten. Alt dette indebærer en stor fare. Vi har nemlig ovenfor set, at smittekimene fra vore mest frygtede smitsomme sygdommer — særlig tæring — fortrinsvis findes i avsondringer, som passerer munden. Likesom munden ogsaa er indgangsporten for disse smittekim.

I denne forbindelse bør ogsaa nævnes en anden smitsom sygdom, hvor smitten let kan overføres gjennom munden, nemlig *syfilis*.

Syfilis er den mest frygtede og forfærdeligste av alle saakaldte veneriske sygdommer. Den begynder med, at der 2—4 uker efter smitteoverførelsen utvikler sig et saar paa smittestedet (kjønsorganene, læbene, munden, eller andre steder). Etter 6—8 ukers forløp kommer der utslet paa hud og slimhinder; der danner sig saar paa, læbene og i munden. Saavel disse saar som det første, — saaret paa smittestedet —, er meget smitsomme og ved slim og verk fra disse overføres sygdommen. Fra den sykes til den friskes mund kan syfilis saaledes let overføres ved skaffetøi, kopper, vandøse, piper o. 1. gjensander, naar de brukes i fællesskap.

Paa denne maate utbredes da ogsaa sygdommen ret som det er, om det end hyppigst sker ved samleie. Men hvadenten syfilis er erhvervet paa den ene eller anden maate, er dens videre forløp det samme.

Men man maatte kunne rette paa disse ting, naar man har øinene aapen for farene. Det skulde være fast regel, at alle kopper og alt spisetøi blev ordentlig vasket efter hvert maaltid, og at man alltid slog drikkevandet fra øsen eller spandet i vandbeholderen i sin egen medbragte kop og kun dråk av denne. Likesom grøt og særlig suppe burde øses paa tallerkener til hver især.

IV. Spyttevanen.

Naar fiskeren er paa land, efterat han har solgt eller stelt sin fangst, vil han tilbringe adskillig av sin ledige tid i fisker hjemmet eller andre forsamlingshus, som nu findes paa næsten alle større vær. Ogsaa her falder det vanskelig at holde alt i tilbørlig orden p. g. a. mange fiskeres uvaner og mangel paa renslighetssans. — Det er — som overalt — spyttesvineriet, som er værst. Særlig generende er det i forsamlingslokalet. Bestyreren av et fiskerhjem har saaledes fortalt mig, at gulvet efter oppbygges eller møter rent ut sagt flyter av spyt. Spyttbakker hjelper litet; dels benyttes de ikke, dels hvæives de, naar forsamlingen begir sig ut. Saa at si alle mand skraar og spytter. Naar der skal synges, spyttes skraaen ut — i almindelighet, hvor vedkommende sitter. Naar sangen er slut, tages ny skraa, mens man hører paa en taler for atter at spytte den ut, naar sangen begynner, og saaledes gjentagne ganger under samme møte.

Dette maa enhver indrømme er griseri uten like. Selv den ivrigste tobakstygger burde kunne undvære tobak den times tid, et saadant møte

varer. Men er dette for nogen en umulighet, skulde vedkommende være forpligtet til at bære spytteflaske i lommen og alene spytte i den. I motsat fald skulde han utvises.

Som jeg allerede før har uævnt, indebærer spytteuvanen en stor fare. Jeg tror derfor, det her vilde være paa sin plass at omtale farene ved den litt nærmere og paapeke, hvad der kan gjøres for at faa den bort.

Spyttesvineriet bidrar i høi grad til utbredelse særlig av tæring, men ogsaa av andre smitsomme sygdommer.

Nu er det vel saa, at der i et fiskevær kun findes ganske faa personer, som har utviklet tæring. For at komme til været maa man jo iallefald være nogenlunde, arbeidsfør; de syke maa holde sig hjemme. Er der enkelte, vil det være kjendt blandt rorbodkameratene, saa han av disse vil tilnoldes at være renslig med sit spyt, forsaavidt han ikke alltid er det.

De fleste tæringssyke angripes, som før nævnt, i alderen 15—40 aar. Da nu det overveiende antal fiskere netop er i denne alder, er det, sandsynlig, at et ikke saa ganske litet procentantal av dem har begyndende, ja neppe erkjendbar tuberkulose. Ofte kjender de ikke selv sin sygdom, og kameratene har ingen anelse om den. Det kan forekomme at der allerede fra den første begyndelse er tuberkelbaciller i spyttet fra en person, hvis lunge er saa litet angrepet av tæring, at selv en læge har vanskelig for med sikkerhet at erkjende det ved almindelig undersøkelse av lungene. Fundet av baciller i hans opspyt er ikke saa sjelden det første sikre tegn. Blodhoste er som regel betinget av tæring. Hvor ofte ser man ikke, at en mand, som selv tror sig frisk, og som kanskje aldrig har søkt læge for sin lunge, pludselig kan faa en voldsom blodhoste. Men han maa dog ha hat tæring noksaa lang tid, før sygdommen kan ha spist sig gjennom en aare.

Det behøver ingen nærmere paavisning, hvilken skade slike personer med endnu ikke erkjendt tæring kan forvolde under det nu herskende spyttesvineri. De maa ansees for at være farligere for sine omgivelser end de, hvis sygdom er bekjendt. De sidste kontrolleres nemlig av kameratene, foruten at de selv, som regel, fer forsigtige med sit opsvt.

Paa samme maate med difteri. Man har mange ganger set eksempler paa, at en person kan ha difteribaciller i sit spyt uten selv at være syk, og personer, som har gjennomgaat sygdommen, kan i flere maaneder, efterat han er blit frisk, ha baciller i sin hals.

Derfor maa det nu ogsaa blandt fiskerne ved de større fiskerier vises renslighet med spyttet. Naar de er i sine hjem, viser de ganske anden renslighet end under fisket. Det er den gamle gjængse opfatning, at naar man ligger i fiskeværet, er det ikke saa nøie; da er det snart godt nok med rensligheten og stellet. Det er naragtighet at ha det saa ordentlig som hjemme. Men dette er grundfalsk.

Hvor meget større er ikke risikoen for smitteoverførelse, naar der er samlet hundreder — ja tusener — av mand paa en forholdsvis liten plass som et rorvær, mot i fiskerens hjem, hvor der kun bor nogen faa mennesker, som desuten kjender hinanden ut og ind.

Nu, flertallet av fiskerne bruker tobak, oftest skraa; men dette forbruk bør og kan indskrænkes, og dermed vil ogsaa spyttingen ta

av. Er det som nu hævdvunden skik, ja av ungdommen endog anset for karslig, at spytte rundt omkring sig, saa vil ogsaa de, der har smittekim i sit spyt, komme til uten betænkelighet at spytte hvor-somhelst.

Den noksaa utbredte tro, at tobakken draper smittekim, og at tobaksspyt altsaa skulde være „rent”, holder ikke stik. Den er aldeles uriktig og forkastelig.

Altsaa, istedetfor som nu ikke alene at tillate spytteuvanen, men endog anse det for sjømandsmæssig og karslig, maa man faa det ind i fiskernes bevissthet, at dette er en uvane — er uopdragent. Om en fisker kommer ind i en fremmed mands stue, hvor gulvet er pudset og fint, vil der vel neppe findes en, som uten betænkning vil spytte midt paa gulvet. Det er altsaa noget paa bunden hos ham, som siger, at det er uopdragent.

Hvorfor ikke arbeide for at man har den samme betænkelighet ved at spytte i rorboden, i lossementet eller forsamlingshuset. De som har blik for denne uskik eller aner den store fare for liv og helse, den fører med sig, maa arbeide for, at alle anser spytting som tegn paa uopdragenhet, som upassende for enhver, der vil være en ordentlig mand. Vi vil nemlig aldrig faa de syke og allermindst de tilsynelatende friske, men dog smittefarlige personer til at vise renslighet med sit spyt, hvis ikke alle gjør det.

Men inden vi er kommet saa langt, maa der iallefald sørges for, at der overalt i de rum, fiskerne opholder sig i, findes spyttebakke. Der maa sørges for, at den regelmæssig tømmes og rengjøres. Spyttbakken bør være bra stor og stødig, saa den ikke let veltes. Den maa daglig tømmes, indholdet bringes i sjøen eller brændes, og den maa derefter gjøres ren og om mulig fyldest med sand, sagflis eller torvmuld. Dette maatte med lethed kunne gjennomføres, naar en høvedsmand eller en anden mand, som hadde kameratenes respekt, vilde arbeide for at faa det indført — hver inden sin kreds.

Jeg har i det foregaaende omtalt, hvordan man søker at beskytte sig mot smitteoverførelse. I det følgende skal nævnes litt om, hvordan man indretter sig for at gjøre sit legeme saa friskt, kraftig, og dermed saa motstandsdygtig som mulig. Dette sker især ved godt matstel og personlig renslighet samt sunde, rene boliger. Før er omtalt boligforholdene paa værene.

V. Matstellet.

Hos en flerhet av fiskerne er matstellet meget uhensigtsmæssig under opholdet i været. En hel del av dem spiser smør og brød og kaffe saa at si til hvert maaltid. Naar tiden er knap, er det saa letvindt med kaffe og tørmat. Men naar legemets behov til flytende kost væsentlig skal tilføres det ved kaffe, skjønner man, hvorledes det kan gaa for sig, at en mand drikker 6—8, ja ofte flere store kopper kaffe pr. dag. Man vil forstaa, at mavens slimhinde ofte tar skade ved disse masser av den garvesyreholdige, ikke sjelden kokhete kaffe. Derfor lider da ogsaa saamange av fiskerne av fordøielsessygdommer. Mavekatarrh, vasflau, brystbraana osv. er de almindeligste plager.

Spiste man derimot suppe til mindst 1 maaltid om dagen og desuten 1 gang grøt foruten fisk og poteter eller anden kokt mat, saa ofte man hadde anledning dertil, kunde kaffedrikkingen indskrænkes til en ubetydelighet. Fordøielsen vilde holde sig ganske anderledes frisk, og man vilde ikke alene være mere motstandsdygtig mot smitsomme sygdommer, men ogsaa meget mere utholdende og velskikket til sit arbeide.

Men det er igrunnen ikke saa vanskelig at forstaa, at der skal en hel kraftanstrengelse til fra fiskernes side, naar de kommer træt og sulten hjem fra sjøen, da at ta fat paa koking av middagsmat. Det er jo baade snarere og letvindtere at sætte kaffekjelen over og ta tømatten frem. Enkelte baatlag har i den senere tid forsøkt at hyre en kvindelig kokke under fisket. Blev dette almindelig, vilde det ikke alene i høi grad forbedre matstellet, men ogsaa rensligheten indendørs. En kvindelig kokke vil altid falde billigere og være mere skikket end en mandlig kok. Da denne ordning imidlertid kan ha sine moralske skyggesider, maa man være forsigtig i sit valg og alene hyre ærbare, helst ældre kvinder. Paa enkelte steder vilde man vel kunne faa fastboende kvinder til dette arbeide; men deres antal vilde ihvertfald bli forsvindende i forhold til behovet. De linefiskere, som har faste ægnere paa land og som bor i rorbod eller fast, flytende lossement, bør hyre 1 eller 2 ægnere paa den maate, at de skulde holde rorboden i orden og koke middagsmat til dem, som kom fra sjøen.

VI. Personlig renslighet.

Den anden meget vigtige ting for sundhet og velbefindende er som nævnt personlig renslighet, men hermed staaer det ofte, vi kan vel si som regel, daarlig til under opholdet i været. Der er saaledes fiskere, som ikke vasker ansigt og hænder oftere end til hver søndag eller anden helligdag. Man kan vel kanske si, at fiskerne ligger saa meget med hænderne i sjøen, at der blir nok av vask for disse. Men den vask, som kan ske paa denne maate, er ikke rar. Naar hænderne blir tørre, vil det i sjøvandet værende salt avleire sig paa huden; likesaa vil slim, blod og andet opløst avfald fra agn eller fra fisken bli liggende igjen og tørke paa huden eller tilsmusse ærmlinningene. Ved hændernes bevægelse under arbeidet kan dette saa let gnides ind i smaa saar og skrap og derved gi anledning til de blandt fiskerne saa vel kj endte svuller paa fingrer, hænder og omkring haandleddet.

Alle fiskere burde derfor ha som fast regel at vaske hænder og ansigt, naar de var færdige med sit arbeide paa sjøen og med fangsten. Det store flertal vasker vistnok ikke sine føtter under fisket, men da nytter det selvsagt ogsaa litet at bytte rene strømper. Denne mangel paa fotvask er oftest aarsaken til en blandt fiskerne hyppig forekommende plage „fotkjyll”, og at det blir en forfærdelig stank av saadanne urene føtter, sier sig selv. At vaske hals, bryst og ryg er sjelden, at vaske hele legemet forekommer neppe, undtagen paa de vær, hvor der er badstuebad, som iallefald benyttes av en del fiskere.

Det skal indrømmes, at det i rorboden og lossementet kan være vanskelig for alle mand at holde slik storvask; men til vask av hænder og ansigt etpar eller iallefald en gang om dagen vil der altid

være anledning, likesaa til vask av føtterne mindst hver helg, naar man skifter rene strømper. Men for at holde kroppen ren er der gjennemgaaende liten sans. Det ser man f. eks. av, hvor forholdsvis litet badstuebadet benyttes paa de par vær, hvor saadant findes. Hvad der her er sagt gjælder, som før nævnt, alene fiskeren, mens ham oppholder sig i været. Der er ingen grund til at tvile paa, at den personlige renslighet hos ham, naar han er hjemme, staar likesaa høit som hos andre nordmænd.

Det for kroppen sundeste og mest hærdende bad er kolde vaskninger eller de saakaldte badstubad, som bestaar av dampbad med efterfølgende kold styrt. Herved nemlig blodomløpet i huden gjøres kraftigere og mere fuldkommen. Man vil ikke saa let fryse og vil ha større motstandskraft mot forkjølelse og mange andre sygdommer.

Huden har en meget viktig funktion. Omtrent like meget av de forbrukte stoffer i blodet avsondres gjennom hudens porer ved sved og hudutdunstning som gjennom nyrene ved urinen. Vi vet alle, hvor snart sundheten lider, naar nyrene blir syke; paa samme maate vil helbredden lide, naar huden i større utstrækning er forhindret fra at utføre sin virksomhet. Man ser dette tydeligst ved større forbrændinger. Man regner, at er 1/3 av hele hudoverflaten ødelagt, er døden sikker.

Ved mere eller mindre urenslighet vil flere eller færre porer tilstoppes. Hudens virksomhet som avsondringsapparat vil hindres i større eller mindre grad, og man blir syk eller uvel. Mangel paa fornøden vask av legemet kan, særlig hvor vedkommende sveder sterkt og sjelden bytter rent undertøi, ogsaa gi anledning til forskjellig slags hudutslet. De almindeligste former av saadant utslet er bylder og kvæsser samt leverflekker. Utslettet findes oftest paa ryg og bryst og kan her være noksaa utbredt.

Da det paa grund av omstændighetene ofte er ugjørlig for fiskeren at foreta nogen ordentlig vask av hele legemet i lossementet', vil man indse, hvor nyttig og behagelig det vilde være at ha adgang til billigt bad i rorværet. Billigt bad kan man alene faa ved badstuebad. Disse har desuten den fordel fremfor karbad, at de vil kunne motta mange flere badende pr. time end en badeindretning av samme størrelse, der kun har karbad.

Naar fiskeren blev vant til badstuebad, vil han snart bli glad i det. Jo oftere han paatraff slike bad i værene, jo mere vilde han benytte det, og sansen for personlig renslighet i høi grad økes. Det burde derfor arbeides paa at faa opprettet badstuebad paa flest mulige rorvær. Ved at yde en kroners penger litt mandjevnt vilde fiskerne paa de største vær kunne faa istand slike badeindretninger. Andre steder kunde man faa litt hjelp fra medicinalgond, amtskommune, sparebanker eller andre. Dette vilde være en smuk oppgave for en interessert, energisk fisker.

VII. Brønder.

Staten og i enkelte tilfælde medicinalgondene har som før nævnt bygget brønder paa en hel del vær. Brøndene er almindelig utstyrt med hus og heiseindretning med solid bømte, som ikke kan fjernes.

Hvor det har været paakrævet ogsaa en solid indhegning omkring brønden for at beskytte dens omgivelser mot forurensning.

Men hvordan blir saa denne herlighed behandlet? Der er eksempler paa, at gjærdet med vold er nedbrutt, og flere ganger er den solide ophalingsbøtte blit knust eller endog stjaalet. Naar ophalingsbøtten er borte, maa enhver ta vand op med sin medbragte bøtte. En slik bøtte er altid mer eller mindre uren utvendig, særlig i bunden. Der vil saaledes daglig bli ført urenslighet fra hvert eneste lossement direkte ned i brønden.

Saasnart der nu findes spor av sygdomsvækkende bakterier paa et eller andet rorbodgulv (lossementgulv) vil disse bakterier med bøtten bli bragt i brønden, hvor de hurtig kan formere sig, omend ingen i den grad som tyfus-bacillen. Fra brønden vil de saa øses op og daglig spredes til hvert enkelt lossement.

Det hender ikke sjelden, at man staar og spytter paa marken i brøndens nærmeste omgivelser. Ja, det har forekommet, at fiskere har latt sit vand like ved brøndhuset eller endog efterlatt sin avføring saavidt nær brønden, at denne har hat tilsig derfra.

Disse uregelmæssigheter billigis naturligvis ikke av fiskerne i sin almindelighet. Det er nogen enkelte raa, uopdragne, yngre personer, som er gjerningsmændene. Det hender imidlertid overmaade sjelden, at en slik ugjerningsmand blir knepet og tiltalt, uagtet han i mange tilfelde vil være kjendt av flere. Men skal uvæsenet stoppes, maa gjerningsmanden straffes. Skal brønden gjøre den nytte, den er tænkt til, maa den ikke paa nogen maate forurennes; men dette pligter fiskerne selv at sørge for. Enhver har et stort moralsk ansvar paa sig, om han ikke anmelder ødelæggelser eller forurensning av brøndene paa været, hvor han maatte kjende til ugjerningsmanden.

VIII. Priveter.

Saagodtsom paa alle rorvær er der nu priveter, om end regelen vel maaske er den, at deres antal er for litet i forhold til folkemængden. Det er ikke ganske sjelden — iallefald paa litt mere avsidesliggende steder — at finde menneskelige avføringer langs bodvæggen. Privetene er undertiden saaledes beliggende, at ekskrementene gaar direkte i sjøen eller i fjæren nedenfor flomaal, og dette er hygienisk set udmerket; men de fleste staar dog oppe paa land. Her vil det let bli overfyldning, da det vistnok er forholdsvis sjeldent, at bingen blir tømt under fisket. Ja, man har endog eksempler paa, at den staar utømt aar efter aar. Om det er rorbodeieren eller fiskerne som har pligt til at tømme bingen er vel forskjellig paa de forskjellige vær. Flere steder er det paabudt, at bingen skal tømmes efter tur av de mandskaper, som benytter den. Men overalt paabyr de stedlige sundhetsforskrifter, at overfyldning av bingen ikke skal finde sted, og da er det iallefald de interesserte fiskeres pligt at gjøre anmeldelse herom til sundhetsmyndighetene paa været, der da har at foreta det fornødne.

Tilsøling av privetet forøvrig forekommer ogsaa; her maa fiskerne selv kontrollere hinanden. Privetets bingebør være bedst mulig indbygget for at undgaa træk. Urenslighet paa privetet og overfyldning av bingen kan foruten at forurense luften ogsaa bidra meget til utbredelse av smitsomme sykdommer.

IX. Botemidler.

Under de forskjellige avsnit er allerede omtalt endel botemidler til forbedring av sundhetsforholdene paa fiskeværene. Tilslut skal tilføres litt om, hvad der videre kan gjøres herfor, og i særdeleshet for en gjennomførbar ordning av renholdet utendørs.

Oplysende foredrag for fiskerne om tuberkulosen og andre smittsomme sygdommer, om renslighetsforholdene o. 1. vil ha sin meget store betydning for at øke forstaaelsen av disse ting. Men saa viktig dette end er, maa der noget mere til, hvis man skal faa sundhetsforholdene, som de bør være. Det er nødvendig at ha magtmidler, hvormed man kan tvinge gjenstridige og likegyldige personer til at opføre sig, som de skal. Dette middel er en nøiagtig gjennomførelse av sundhetsforskriftene. Overalt har man nu slike forskrifter for fiskeværene; men der mangler ofte meget paa, at de blir helt ut overholdt. Det er ordføreren i helseraadet, som skal paase dette; men han er kun i enkelte tilfelde fiskerilæge, og hvor han ikke det er, har han ialmindelighet liten anledning til at tilse været. Fiskerilægestillingen indehaves meget oftere av en anden læge, der kun er ansat for fisketiden. Under sidstnævnte forhold blir det derfor nødvendig at utstyre fiskerilægen med samme myndighet som helseraadets ordfører; paa samme tid som han har dennes pligter. Enkelte steder har man indført en saadan ordning, andre steder ikke; men her bør det snarest ske; ti det er nødvendig, at der til stadighet findes en sundhetsmyndighet paa de større vær.

Imidlertid har fiskerilægen — enten han er helseraadets ordfører eller dennes stedfortræder — ofte saa meget arbeide med sin praksis, at han faar liten tid til nærmere at inspicere, hvorledes sundhetsforskriftene blir overholdt. Paa grund herav er det som regel alene de overtrædelser, der blir anmeldt, han kan ta sig av. Det vilde derfor være av væsentlig betydning, om der ved hvert større vær blev ansat 1 á 2 mand — sundhetstilsynsmænd — som kun hadde dette arbeide, og som var fast lønnet. De skulde staa under lægen og arbeide i samraad med ham. De skulde paase, at brønder og vandintak ikke blev forurenset, at alt fiskeavfald og søppel bragtes bort, at privetbinger tømtes i ret tid, at rorboder og flytende lossementer var forsvarlige og holdtes ordentlig. De maatte i tilfelde ogsaa ta aktiv del som ledere og arbeidere med renholdet utendørs, sammen med dem som hadde pligt hertil. Disse sundhetstilsynsmænd maatte da anmelde overtrædelser av sundhetsforskriftene i samraad med lægen til det stedlige politi for at faa vedkommende tiltalt og straffet.

Sundhetstilsynsmændene burde lønnes av staten eller vedkommende medicinalfond.

Plakat til opslag i rorboder og flytende lossementer.

Om smittefare og renslighet.

Enhver smittsom sygdom har sit eget bestemte smittestof, som bestaar av levende smittekim. For at en smittsom sygdom skal opstaa

kræves altid, at saadanne levende smittekim føres ind i legemet og sætter sig fast der. Smittekimene findes i avsondringer og uttømmelser fra syke mennesker og dyr. Herfra spredes de og kan omgi os nærsagt overalt, — særlig hvor mange mennesker er samlet, som f. eks. i et rorvær; de spredes til vore klær, til vor mat og drikke, til vore hus med nærmeste omgivelser for saa videre at føres ind i vort legeme, oftest gjennom mund eller næse. Smittekimene trives bedst paa mørke, fugtige, urenlige steder — indendørs som utendørs — og kan indtørret i støv eller smuds være spiredygtig i maanedsvi.

Ved vask og renslighet kan de fjernes fra vort legeme og vore omgivelser eller holdes borte fra vor mat og drikke.

Smittekimene tilintetgjøres ved sollys, brænding, koking og desinfektionsmidler (lysol, karbol osv.).

Er legemet sunt og kraftig kan det lettere motstaa deres angrep.

Derfor:

1. Hold lossementet — paa land som paa sjø — rent.

Vask gulvet minst 2 ganger i uken. Alt avfald, gammelt agn og søppel tømmes i stamper og bæres i sjøen daglig. Forurens ikke rorbodens tomt og omgivelser. Lossementet maa daglig utluftes.

2. Bekjæmp spyttevanen.

Spyt mindst mulig, spyt aldrig paa gulvet eller i nærheten av brønden. Benyt alltid spyttebakke. Indskrænk tobaksforbruket mest mulig. Fraraad ungdommen at bruke tobak.

3. Forurens aldrig drikkevandet.

Hold brønden i hævd. Ødelæg ikke ophalingsbøtten eller indhegninger, der er opført for at beskytte brønden. Forurens ikke dens omgivelser ved spyt, urin eller anden urenlighet.

4. Sørg for ordentlig mat stel.

Indskrænk tømatten og kaffedrikkingen. Spis suppe eller grøt daglig og desuten fisk, sild og poteter eller anden kocht mat ofte. Hold eget skaffetøi til hver mand. Vask skaffetøi, kopper, kar og spisebord efter hvert maaltid. Beskyt al mat, som skal opbevares, mot støv og anden forurensning.

5. Hold legemet rent.

Vask hænder og ansigt mindst 1 gang daglig, føtterne hver uke. Vask bryst og ryg saa ofte dertil er anledning. Benyt badeindretninger, hvor de findes.

6. Benyt privetene.

Lat ikke vandet hvorsomhelst og vær renslig med andre uttømmelser.

7. Overhold sundhetsforskriftene og paase, at lossementet er i overensstemmelse med disse.

Sundhetsforskrifter for flytende lossementer under vinterfisket

i Viktenværene.

(Approbert ved kgl. res. av 30te december 1907).

§ 1. Ethvert til beboelse bestemt rum ombord i baat eller fartøi, der utelukkende anvendes til logi for fiskere under vinterfisket i Viktenværene (flytende lossementer), skal ha et indhold av mindst 1.5 kubikmeter pr. mand. Det paaligger baatens (fartøiets) eier eller fremleier at la saadanne rum opmaale. Det efter denne maaling beregnede største tillatte antal beboere skal angives tydelig (ved maling eller paa anden maate) paa rummets væg.

§ 2. I logifartøier skal guly (dørken) i ethvert logirum være fast og tæt, saaledes at ikke urenslighet kan trænge op fra kjølvandet eller dette forurenses fra logirummet.

I logibaater kan som dørk benyttes solide og tætsluttende tiljer (pligter).

§ 3. Paa logibaater, der utelukkende benyttes som saadanne, skal logirummet være indvendig panelet, saaledes at der mellem den indvendige og utvendige væg blir et luftlag av mindst 1 centimeters tykkelse. Tak og tvervæg skal være helt panelette, sidevæggene behøver kun at ha paneling til vandlinjen.

Likesaa maa ethvert saadant rum saavel i logibaater som fartøier være forsynet med trækpipe og 2 eller flere vinduer eller „køoine”.

§ 4. Logirummene maa saavel i logibaater som fartøier mindst 2 ganger i uken rengjøres, likesom dørene skal staa aapne, naar rammene ikke benyttes, og veiret tillater det. Al urenslighet efter ægning og lignende skal snaest mulig fjernes.

I alle flytende lossementer maa kjølvandet utpumpes mindst 2 ganger i uken, og samtidig maa der spyles med tilføring av rent vand (sjø).

§ 5. Opsynet har myndighet til at forby benyttet og i tilfelde paaby rømmet de logifartøier og baater, som ikke opfylder de i disse forskrifter vedtagne bestemmelser. Fiskerilægens uttalelse bør ialmindelighet paa forhaand være indhentet.

§ 6. Naar hensynet til fiskets drift eller til fiskerne gjør det paakrævet, kan opsynet i hvert enkelt tilfelde tilstede undtagelse fra disse sundhetsforskrifter.

§ 7. Disse regler træder i kraft fra Iste januar 1908.

JOACHIM HANSEN

BERGEN

FISK, SILD, MAKREL, SALT

✎ PRØV ✎

Brød fra

Ditlef Martens N.S.s

Brødfabrik, Bergen

Største Brødleverandør

til Landhandlere i bergenusiske Amter

J. BERSTAD $\frac{A}{S}$

Stort Udvalg

Kjøkkenudstyr, Bygningsbeslag, Motorbaadudstyr,
Jerntraad og Jerntraadnet, Tagpap, Bølgeblik,
Pumper, Vandledningsrør og Rørdele - - - - -

Joseph. A. Grindstad

Smaastrandgd. 8, Bergen

Vaaben-, Sports- &-Sprængstof-Forretning

Fiskesaker & Cykler, Ski, Kjelker, Skøiter, Barne-Leke
& Dukkevogne, Uniformssaker, Knive, Barbergreier,
Aluminiumssaker, Speidergututstyr, elek. Lygter —
m. m. m.